

**MODEL ZA UNAPREĐENJE IMPLEMENTACIJE PROGRAMA
PREDUZETNIŠTVO U SREDNJEM OBRAZOVANJU**

Uvod

U Evropskom okviru ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje preduzetništvo se definiše kao sposobnost pojedinca da pretoči ideje u djela. Preduzetništvo podrazumijeva kreativnost, inovativnost i spremnost za preuzimanje rizika i odgovornosti, kao i sposobnost planiranja i upravljanja projektima u cilju ostvarivanja zadataka.

Razvoj ovih karakteristika ličnosti omogućava pojedincu sticanje konkretnih vještina i znanja koji su mu potrebni za pokretanje i realizovanje sopstvenih poslovnih poduhvata odnosno uspješan angažman u različitim društvenim i privrednim djelatnostima.

1. Preduzetništvo u srednjem obrazovanju

U srednjem obrazovanju ključna kompetencija preduzetništvo razvija se kroz osposobljavanje za pokretanje i realizaciju sopstvenih poslovnih poduhvata i realizaciju poslovnih aktivnosti. Ova ključna kompetencija istovremeno predstavlja koncept koji promovise preduzetnički način razmišljanja i razvoj ličnosti koja je sposobna da proaktivnim djelovanjem efikasno funkcioniše u društvu.

U stručnom obrazovanju nastavni predmet Preduzetništvo uveden je od školske 2007/2008. godine, dok se u opštem srednjem obrazovanju (gimnazijama) nije do sada izučavao.

1.2. Preduzetništvo u stručnom obrazovanju

Realizacija nastavnog predmeta Preduzetništvo u stručnom obrazovanju u četvorogodišnjim obrazovnim programima:

Nastavni predmet Preduzetništvo izučava se u stručnom obrazovanju, kao obavezan ili izborni predmet.

Preduzetništvo je zastupljeno kao nastavni predmet u 41 obrazovnom programu četvorogodišnjeg trajanja (u 24 obrazovna programa kao obavezni, a u 17 kao izborni).¹

Kao obavezni nastavni predmet Preduzetništvo se izučava:

- u 19 obrazovnih programa u IV razredu sa 66 časova godišnje;
- u 3 obrazovna programa u III razredu sa 72 časa godišnje;
- u 2 obrazovna programa u II razredu sa 72 časa godišnje.

Kao izborni nastavni predmet Preduzetništvo se izučava:

- u 7 predmetnih programa u IV razredu sa 66 časova godišnje;
- u 6 predmetnih programa u III razredu sa 72 časa godišnje
- u 2 obrazovna programa u I razredu sa 72 časa godišnje.

¹ Nazivi obrazovnih programa dati su u prilogu - Tabela br. 1

Nastavni predmet Preduzetništvo nije zastupljen u sljedećim četvorogodišnjim obrazovnim programima:² Tehničar drumskog saobraćaja; Nautički tehničar; Brodomašinski tehničar; Tehničar drvoprerađivača; Konfekcijski tehničar; Arhitektonski tehničar; Geodetski tehničar-geometar; Zdravstveni tehničar; Ginekološko-akušerska sestra tehničar i Muzički izvođači (klavirista, kontrabasista, violinista, violista, violončelista, flautista, gitarista, harmonikaš, hornista, klarinetista, saksofonista, trubač, solo pjevač), baletski igrač.

Realizacija nastavnog predmeta Preduzetništvo u stručnom obrazovanju u trogodišnjim obrazovnim programima stručnog obrazovanja

Nastavni predmet Preduzetništvo zastupljen je u trogodišnjim obrazovnim programima kao obavezan predmet u 20 obrazovnih programa, dok u 13 obrazovnih programa nije zastupljen.

Kao obavezni nastavni predmet Preduzetništvo se izučava u III razredu sa 33 časova godišnje u sljedećim obrazovnim programima³: Rasadničar-cvjećar; Automehaničar; Automehaničar za učenike sa smetnjama sluha i govora; Instalater sanitarnih uređaja, grijanja i klimatizacije; Limar-autolimar; Alatničar; Bravar; Zavarivač; Elektroinstalater; Autoelektričar; Prodavač; Prodavač za učenike sa smetnjama sluha i govora; Zidar; Keramičar; Izrađivač hemijskih proizvoda; Obrađivač plemenitih metala; Prerađivač mlijeka; Pekar; Ratar-povrtar i Voćar-vinogradar-podrumar.

Nastavni predmet Preduzetništvo se ne izučava u sljedećim obrazovnim programima:⁴ Stolar; Operater u primarnoj preradi drveta; Monter telekomunikacionih sistema; Konobar; Kuvar; Poslastičar; Administrator; Frizer; Tesar; Monter suve gradnje; Armirač-betonirac; Moler-farbar i Instalater u građevinarstvu.

Realizacija nastavnog predmeta Preduzeće za vježbu

U obrazovnim programima iz područja rada Ekonomija, pravo i administracija uveden je nastavni predmet Preduzeće za vježbu za učenike trećeg razreda. Ovaj nastavni predmet se realizuje kroz praktičnu nastavu, sa fondom od 144 časa u toku školske godine (kod obrazovnih programa Ekonomski tehničar i Tehničar marketinga i trgovine).

Modularizacija nastavnih predmeta

U toku je modularizacija obrazovnih programa u stručnom obrazovanju u okviru koje su do sada urađena dva pilot četvorogodišnja obrazovna programa. Ovi programi sadrže modul Preduzetništvo sa 66 časova godišnje, u četvrtom razredu.

² Tabela br. 2

³ Tabela br. 3

⁴ Tabela br. 4

Sadržaj ovog modula se realizuje kroz program „Mladi preduzetnici“ u tri srednje stručne škole u opštinama Mojkovac, Bijelo Polje i Berane.

Preduzetništvo u vannastavnim, odnosno slobodnim aktivnostima u stručnom obrazovanju

Preduzetništvo se u stručnom obrazovanju realizuje u okviru slobodnih, odnosno vannastavnih aktivnosti učenika kroz:

- nacionalne sajmove preduzeća za vježbu;
- nacionalna takmičenja za najbolji biznis plan;
- međunarodne sajmove i takmičenja.

Ovim aktivnostima doprinosi se popularizaciji programa Preduzetništvo i primjeni stečenih znanja iz ove oblasti.

U školskoj 2013/2014. godini, u stručnom obrazovanju 70% učenika izučava Preduzetništvo kao obavezan nastavni predmet, oko 20% učenika izučava ovaj nastavni predmet kao izborni, a oko 10% učenika, kroz sadržaje programa drugih predmeta.

2. Mjere za unapređenje implementacije programa Preduzetništvo za školsku 2014/2015. godinu

U cilju unapređivanja aktivnosti na razvoju preduzetničkog učenja za školsku 2014/2015. godine definisane su mjere koje treba da unaprijede preduzetništvo u stručnim školama, kao i mjere koje treba sprovesti na uvođenju preduzetništva u opšte srednje obrazovanje.

Model za unapređenje implementacije programa Preduzetništvo u srednjem obrazovanju sistematizuje i unapređuje postojeće aktivnosti koji se realizuju u nastavnoj i vannastavnoj praksi i uvodi novine odnosno nove nastavne sadržaje u opšte srednje obrazovanje.

2.1. Mjere za unapređenje preduzetničkog učenja u stručnom obrazovanju za školsku 2014/2015. godinu

Preduzetničko učenje u stručnom obrazovanju unaprijediće se sprovođenjem sljedećih mjera:

- uvođenje nastavnog predmeta Preduzetništvo u četvorogodišnje obrazovne programe u kojima ovaj nastavni predmet nije zastupljen;
- razvijanje preduzetničkih znanja i vještina u trogodišnjem stručnom obrazovanju u kojima nije zastupljen nastavni predmet Preduzetništvo. Ovaj program će se realizovati kroz slobodne, odnosno vannastavne aktivnosti jer u programima trogodišnjeg obrazovanja nije predviđena izborna nastava.

2.2 Mjere za uvođenje Preduzetništva u opšte srednje obrazovanje (gimnazije)

Unapređenje implementacije programa Preduzetništvo u srednjem obrazovanju podrazumijeva i uvođenje nastavnih i vannastavnih sadržaja u opšte srednje obrazovanje (gimnazije), što će se realizovati kroz sljedeće mjere:

- uvođenje izbornog nastavnog predmeta Preduzetništvo
Nacionalni savjet za obrazovanje usvojio je program za nastavni predmet Preduzetništvo koji će se izučavati kao izborni predmet u prvom ili drugom razredu sa jednim časom sedmično, odnosno 36 časova godišnje. S obzirom na to da se ovaj izborni nastavni predmet prvi put uvodi, učenici imaju mogućnost da ga izučavaju i u I i u II razredu u školskoj 2014/2015.godini. U narednim školskim godinama Preduzetništvo kao izborni nastavni predmet izučavaće se u I ili u II razredu, zavisno od interesovanja učenika i načina organizacije rada škole.
- uvođenje pojedinih sadržaja iz programa Preduzetništvo u drugim obaveznim nastavnim predmetima u okviru otvorenog dijela kurikuluma (do 20%), što se prije svega odnosi na nastavne predmete Geografija, Psihologija i Sociologija.

3. Oblici slobodnih i vannastavnih aktivnosti kroz koje će se razvijati preduzetnička znanja i vještine u stručnim školama i gimnazijama su:

- osnivanje i rad preduzetničkih klubova u svim stručnim školama i gimnazijama;
- organizovanje „Dana preduzetništva“;
- organizovanje tribina, okruglih stolova, predavanja i radionica za učenike i sl.

4. Zaključak

Cilj uvođenja preduzetništva u obrazovno-vaspitni proces je da se izgradi obrazovni sistem koji stvara pretpostavke za buduće generacije učenika koje će nakon završetka formalnog obrazovanja biti kreativni, imati smisao za inicijativu i spremnost za odgovorno preuzimanje rizika, samostalnost, samopouzdanje, liderstvo, timski duh, te samim tim omogućiti održiv ekonomski i socijalni razvoj crnogorskog društva uz punu valorizaciju raspoloživih resursa.

Prioritet je da obrazovni sistem omogući učenicima da preduzetnički razmišljaju i usvajaju preduzetnička znanja, kao i razvoj ličnosti sposobne da efikasno proaktivno djeluje u društvu.

Tabela 1

Četvorogodišnji programi u kojima je zastupljen nastavni predmet Preduzetništvo

	Obrazovni program	Obavezni/izborni	Godina izučavanja	Broj časova
1.	Špeditorsko-agencijski i carinski tehničar	obavezni	4	66
2.	Poštansko-logistički tehničar	obavezni	4	66
3.	Tehničar kolske djelatnosti	izborni	4	66
4.	Tehničar vuče	izborni	4	66
5.	Saobraćajno-transportni tehničar	izborni	4	66
6.	Šumarski tehničar	izborni	3	72
7.	Automehatroničar	obavezni	4	33
8.	Tehničar za kompjutersko konstruisanje i konstruisanje upravljanje	obavezni	4	66
9.	Mašinski tehničar za energetiku	obavezni	4	66
10.	Elektrotehničar energetike	obavezni	4	66
11.	Elektrotehničarračunara	obavezni	4	66
12.	Elektrotehničar za rashladne i termičke uređaje	obavezni	4	66
13.	Elektrotehničar elektronike	obavezni	4	66
14.	Elektrotehničar telekomunikacija	obavezni	4	66
15.	Elektrotehničar multimedija	obavezni	4	66
16.	Turistički tehničar	obavezni	4	66
17.	Tehničar kulinartstva	obavezni	3	72
18.	Tehničar usluživanja	obavezni	3	72
19.	Tehničar prodaje	obavezni	3	72
20.	Tehničar marketinga i trgovine	izborni	1	72
21.	Ekonomski tehničar	izborni	1	72
22.	Pravno-administrativni tehničar	izborni	3	72
23.	Građevinski tehničar za visokogradnju	obavezni	4	66
24.	Arhitektonski tehničar	obavezni	4	66
25.	Građevinski tehničar	obavezni	4	66
26.	Dizajner enterijera	obavezni	4	66
27.	Hemijski laborant	obavezni	2	72
28.	Hemijsko-tehnološki tehničar	obavezni	2	72
29.	Grafički tehničar	obavezni	4	66
30.	Tehničar industrije aluminijuma	izborni	2	66
31.	Prehrambeni tehničar	obavezni	4	66
32.	Veterinarski tehničar	izborni	2	66
33.	Poljoprivredni tehničar	obavezni	4	66
34.	Tehničar hortikulture	izborni	4	66
35.	Medicinski laboratorijski tehničar	izborni	3	72
36.	Medicinski kozmetičar	izborni	4	66
37.	Farmaceutski tehničar	izborni	4	66
38.	Fizioterapeutski tehničar	izborni	3	72
39.	Zubno-stomatološki tehničar	izborni	3	72
40.	Likovni saradnik - slikar	izborni	3	72
41.	Grafički dizajner - saradnik	izborni	4	66

Tabela 2

Četvorogodišnji programi u kojima nije zastupljen nastavni predmet Preduzetništvo

	Obrazovni program
1.	Tehničar drumskog saobraćaja
2.	Nautički tehničar
3.	Brodomašinski tehničar
4.	Tehničar drvoprerade
5.	Konfekcijski tehničar
6.	Arhitektonski tehničar
7.	Geodetski tehničar – geometar
8.	Zdravstveni tehničar
9.	Ginekološko-akušerska sestra tehničar
10.	Muzički izvođači (klavirista, kontrabasista, violinista, violista, violončelista, flautista, gitarista, harmonikaš, hornista, klarinetista, saksofonista, trubač, solo pjevač), baletski igrač

Tabela 3

Trogodišnji programi u kojima je zastupljen nastavni predmet Preduzetništvo

	Obrazovni program	Obavezni	Godina izučavanja	Broj časova
1.	Rasadničar – cvjećar	obavezni	3	33
2.	Automehaničar	obavezni	3	33
3.	Automehaničar za učenike sa smetnjama sluha i govora	obavezni	3	33
4.	Instalater sanitarnih uređaja, grijanja i klimatizacije	obavezni	3	33
5.	Limar-autolimar	obavezni	3	33
6.	Alatničar	obavezni	3	33
7.	Bravar	obavezni	3	33
8.	Zavarivač	obavezni	3	33
9.	Elektroinstalater	obavezni	3	33
10.	Autoelektričar	obavezni	3	33
11.	Prodavač	obavezni	3	33
12.	Prodavač za učenike sa smetnjama sluha i govora	obavezni	3	33
13.	Zidar	obavezni	3	33
14.	Keramičar	obavezni	3	33
15.	Izrađivač hemijskih proizvoda	obavezni	3	33
16.	Obrađivač plemenitih metala	obavezni	3	33
17.	Prerađivač mlijeka	obavezni	3	33
18.	Pekar	obavezni	3	33
19.	Ratar-povrtar	obavezni	3	33
20.	Voćar-vinogradar-podrumar	obavezni	3	33

Tabela 4

Trogodišnji programi u kojima nije zastupljen nastavni predmet Preduzetništvo

	Obrazovni program
1.	Stolar
2.	Operater u primarnoj preradi drveta
3.	Monter telekomunikacionih sistema
4.	Konobar
5.	Kuvar
6.	Poslastičar
7.	Administrator
8.	Frizer
9.	Tesar
10.	Monter suve gradnje
11.	Armirač-betonirac
12.	Moler-farbar
13.	Instalater u građevinarstvu